

دهم د هوزانیدا

د. حسین نوسمان نه‌بدوره‌جمان

زانکویا زاخو، فاکولتیا زانستین مروفايه‌تی، سکولا زمان، پشکا زمانی کوردی

((ره‌زامه‌ندیا به‌لافکرنی: 2 گولان 2014))

کورتیا فه‌کولینی:

دهم، هه‌ناسه، ماوه‌یه‌کی دیار‌کری هه‌بوونی. بی هه‌ناسه، هه‌بوونی هیچ واتایه‌ک نینه، و نه‌ده‌ب، خودیکا ژیا‌نی، هه‌لگری هوزان و په‌خسانی و دیار‌خه‌ری هویرتین چرکین ژیا‌نی. که‌واته ژیان، واته هه‌بوون و هه‌بوون ژی یه‌کسانه ب ده‌می، له‌ورا راسته‌وخو دی شین بیژین کو ژیان یه‌کسانه ب ده‌می، و نه‌فه ده‌مه د پینکها‌تا لی‌کداییا هوزانیدا خوه د دوو ده‌مین ژ هه‌فه جودایین ده‌ره‌کی و نافه‌کیدا دبینه‌ته‌فه، و نه‌فه فه‌کولینه ب هنده‌ک نموونان لسه‌ر ده‌می نافه‌کی رادوه‌ستیت و شروقه دکه‌ت، کو خوینه‌ر پتر بجیته د ناخی هوزانغانی و هه‌ست ب سوز و نه‌ستا وی بکه‌ت و هوزانی باشتر تیگه‌هیت.

پیشه‌کی:

و د هه‌ر قوناغه‌کیدا ده‌می تاییه‌ت ب ویتفه ده‌ستنیشان دکه‌ت.

نه‌گه‌ر نه‌م به‌ری خوه بده‌ینه هوزانا کوردی، دی بینین کو هوزان هه‌ر ژ هه‌بوونا خوه یا فولکلوریفه د هه‌مبیزا بر‌گه‌یاندا هه‌لگرتی بوویه“ چ هوزانا کی‌شدار وه‌کی (ستران و به‌یت) و بر‌گه‌یین (۷، ۸ و ۱۰) بر‌گه‌یی و چ نه‌و هوزانین کو‌کی‌شین وان نه د ری‌کنخستینه وه‌کی (لاوک و حه‌یرانان). هه‌روه‌سا کی‌شا عه‌رووزی یا هوزانا کلاسیکی کو ب کی‌شه‌کا چه‌ندی سه‌ره‌ده‌ریی د‌گه‌ل هوزانی د‌کر و چ ژی هوزانا نوی کو بو هه‌مبیزا ره‌سه‌ن و خومالی، واته کی‌شا فولکلوری زفریقه“ گشت نه‌فه هوزانه لسه‌ر بنه‌مای ده‌می هاتینه بنیاتنان.

به‌ندی ئیکی:

- ده‌م:

خویایه ده‌می باس ل هوزانی ده‌یته کرن، ئیکراست هزر به‌ره‌فه هه‌ست و سۆز و ناخ و نه‌ستی هوزانغانی د‌جیت کو گه‌له‌ک جاران خوینه‌ر یان گوهدار خوه د هه‌بوونا هوزانغانیدا دبینه‌ته‌فه و چیژی ژ گوهداری یان خواندنا وی هوزانی دبینه‌تن“ لی نه‌گه‌ر هنده‌ک پیژانین لسه‌ر ده‌مین هوزانی هه‌بن بی گومان نه‌فه چیژه تیکه‌ل ب پتر تیگه‌هشتنا هوزانی دبیت و پتر د‌جیته د پینکها‌تا روحی و جه‌سته‌ییا ویدا و پتر هه‌ست ب هه‌بوونا هوزانغانی دکه‌ت^۱.

نه‌فه فه‌کولینه ب شیوه‌یه‌کی پراکتیکی و لدویف ری‌بازا (وه‌سفی شروقه‌کاری) لسه‌ر هنده‌ک نموونین هوزانا کرمانجیا سه‌ری راوه‌ستایه

رانه‌بردوو، ئایینده و نهودا ژى رۆلى خوه دبینن، و گه‌لهك پرسیارین دی... کو هه‌می خوه د چوارچووا ده‌می دهره‌کیدا دبینه‌فه و بی گومان کاره‌کی هوسا ب ساناهی نینه کو د فئی فه‌کولینیدا گشت فان ده‌مان و دگهل ده‌مین نا‌فه‌کی باس لی بکه‌ین“ له‌ورا ته‌نها دی باس ل ده‌مین نا‌فه‌کیین هوزانی که‌ین و گشت بوچوونان ژى ب هنده‌ك نمونا‌فه زه‌نگینتر لی‌که‌ین.

2. ده‌می نا‌فه‌کی: بریتیه ژ وی ده‌می کو د چوارچووا نا‌فه‌کییا هوزانیدا بیت و خوینه‌ر ل ده‌می خواندنا وی ب شیوه‌یه‌کی ناراسته‌وخو هه‌ست ب ده‌می نا‌فه‌کیی هوزانی بکه‌ت.

ده‌مین نا‌فه‌کی:

- A. کیش
- B. سه‌روا
- C. ریتم
- D. راوه‌ستان
- E. خالبه‌ندی
- F. چوارچووژ

به‌ندی دووی:

– ده‌می نا‌فه‌کی:

(a) کیش: (Meter)

خوبایه موسیقا، ریتما لی‌کداییا هوزانییه، کو گشت ترپه و لی‌دانین دلی هوزانقانییه و خوه د په‌یف، چوارچووژ، سه‌روا، پاش سه‌روا و... هتد، لی‌ک دده‌نه‌فه و دبنه دوو جوړین دهره‌کی و نا‌فه‌کی“ و کیش وه‌ك سه‌ره‌کیترین پشکا موسیقایا

بی گومان هه‌ر هوزانه‌ك هه‌لگری دوو ده‌مین / کات تاییه‌ته:

1. ده‌می دهره‌کی

2. ده‌می نا‌فه‌کی

1. ده‌می دهره‌کی: بریتیه ژ وی ده‌می کو ل دهره‌قی چوارچووژی هوزانی بیت و کات و ماوی ئافراندنا هوزانی دیار بکه‌ت. ب بوچوونه‌کا دی، هوزان که‌نگی هاتیه فه‌هاندن؟ سال و ژیی هوزانقانی ل ده‌می فه‌هاندنا هوزانی و جوړی هزرکرنا وی یا وی ده‌می؟ ل وی سه‌رده‌می چ رویدایه و بوچی نه‌و هوزان ل وی ده‌می هاتیه نفیسین؟ ده‌می جفاکیی هوزانی ب چ شیوه‌ بوویه“ واته ل وی ده‌می داب و نه‌ریتین وی سه‌رده‌می ب چ شیوه‌ بووینه و ب چ ره‌نگ کاریگه‌ری ئی‌خستیه سه‌ر هزرکرنا هوزانقانی؟ هوزان که‌نگی، واته ل کیژ ده‌می ده‌یته خواندن؟ و زیده‌باری هندى جهی خواندن ژى، ل گوره‌ی وی ده‌می گرنگییا خوه هه‌یه. کی دخوینیت و ل وی ده‌می ئاستی خوانده‌واریا وی چه‌نده؟ ده‌می دخوینیت د چ حالت دایه؟ چه‌وا د خوینیت؟ ئایا هوزانی وه‌ك هوزان دخوینیت یان وه‌ك په‌خشان؟ هه‌روه‌سا ده‌م وه‌ك په‌یفین ده‌می د هوزانیدا ژى رۆلى خوه بی ده‌مکی هه‌یه، کو بی گومان کاریگه‌ریی لسه‌ر ریتما دهره‌کییا هوزانی دکه‌ت. وه‌کی: ﴿ دو‌هی و پیر ﴾ وه‌ك دوو ده‌مین هه‌فیشك د رابردووی د، واته ب شیوه‌یی (پشك و پشك) د رابردوویا (گشت) دا رۆلى خوه دبینن. ب بوچوونه‌کا دی نه‌فه ده‌مه د

دهم = هه‌ناسه / نه‌فېس = برګه = کونسانت و
 څاول = فونيم = دهم

واته نه‌ګر نه‌م ريکخستنا ده‌ستيشانکريا دهمي
 (کات)، يه‌کسان بکه‌ين ب هه‌لکيشان و
 ډاکيشانا هه‌ناسه‌ي“ کو بې گومان هه‌ر
 هه‌ناسه‌يه‌کي ل ګوره‌ي زه‌وق و شه‌وقا مروڅي،
 دهمه‌کي ډيارکري بې هه‌ي“ واته نه‌ګر زه‌وقا مروڅي
 بې خواهش بيت و ب که‌يف و خواهشي، دهمي
 خوه ببوورينيت، يان توره بيت، بې گومان
 هه‌ناسه‌يپن وي، دې توندتر هين و چن و ليدانا
 دلې وي ژي، دې زويت و پتر بيت و هه‌ناسه دې
 کورتر بن“ که‌واته دهمي هه‌ناسي ژي دې کورتر
 بن. لي ب پيچه‌وانه‌څه، نه‌ګر نه‌و که‌س بې نورمال
 بيت، هه‌ناسه و ليدانا دلې وي، دې ناسايي بن و
 دهمي وي هه‌ناسي ژي دې يا ناسايي بيت. بې
 گومان نه‌ګر وه‌کي ناخفتن به‌ري خوه بده‌ينه وي
 نه‌فېسي، دې بينين کو پيکه‌اته‌کا ليکدايه ژ
 چه‌ندين برګه‌يان و برګه ژي فونيمين زمانينه و
 فونيم ژي ل ګوره‌ي برګه‌يان ژ څاول و
 کونسانتان پيک دهيت. هه‌لبه‌ت خويابه کو څان
 څاول و کونسانتان ژي ل دهمي درکاندي،
 دهمه‌کي ډيارکري بې هه‌ي، و دهمين هه‌مي
 کونسانتان، ل ګوره‌ي کپي و ګري و خشوکی و
 ... هتد، نه د يه‌کسانن“ و سه‌باره‌ت څاولان ژي
 خويابه کو ل دهمي درکاندي، ريکا هه‌ناسي
 څه‌کريه و گشت څاول د ګرن. نه‌ګر باس ل
 پيناسه‌يه‌کا دي بکه‌ين کو ديپژيت: کيش برتبييه ژ
 يه‌کسانيا هژمارا برګه‌يان ل نيغه ډيراندا“ دوو

هوزاني دچيته ژير جوړي دهره‌کيدا. وهک
 که‌ښترين پيناسه کو " ژ لايي قوتابيي نه‌ره‌ستوي،
 واته (ناريسټو کيسنوس تاريټومي) څه ل سه‌دي
 چواري زاييني، د پهرتوکا (بنه‌مايپن ناوازي) هاتيه
 باسکرن“ بغي ره‌نگي باس ل کيشي هاتيه کرن
 کو: برتبييه ژ ريکخستنه‌کا ده‌ستيشانکري د
 ده‌ميدا. " ۲

نه‌ګر بو که‌ښترين پيناسا عه‌ره‌بي لدور
 هوزاني بزفرينه‌څه، دي بينين کو باس ل کيشي
 دکه‌ت و کيشي ب نيک ژ سه‌ره‌کيترين ره‌ګه‌زين
 هوزاني ل قه‌لم دده‌ت. " هوزان، برتبييه ژ
 ناخفتنه‌کا واتادارا خودان کيش و سه‌روا. " ۳
 هه‌رچه‌نده هوزان ژ لايي واتايا فه‌ره‌ه‌نگيڅه د
 زماي عه‌ره‌بيدا ب واتايپن " تيگه‌هشتن،
 هه‌ستکرن و زانست " ۴ خوه نواندييه“ چونکي
 ب بوچوونه‌کا دي هوزان وهک شعر، برتبييه ژ
 ستران و ټاهه‌نگا کيشدار و ريتمدار، لي وهک
 زانست، په‌خشانه‌کا ره‌ها ژ کيشييه و ره‌نگه ب
 تني ريتم هه‌بيت. ب بوچوونه‌کا دي " که‌ښترين
 روخساري هوزانا عه‌ره‌بي سه‌روا هه‌بوويه، و
 کيش تيدا نه‌بوويه، کو ديپژني سه‌جه‌ع (سجع)
 ټانکو په‌خشانان موسه‌جه‌ع (نشر مسجع) و نه‌څه
 وينه‌يه‌کي که‌څه د نفيسين و خوبندي دا و هه‌تا
 راده‌يه‌کي ژي جودايه ژ ره‌وانبيژي. " ۵ و نه‌ګر
 نه‌م که‌ښترين پيناسا کيشي کو باس ل ريکخستنا
 دهمي دکه‌ت، شوڅه بکه‌ين و ليکبه‌ينه‌څه، بو مه
 خويا دبیت کو:

هوزانا کلاسیکی، دی بینین وهك مهرجه‌کی سهره‌کی و ل دویف چوارچووقا هوزانی، هوزانقانی د هوزانا خوه‌دا بکار ئینایه و نه‌شیایه لادانی ژ یاسایین سهروایی بکته. بو نمونه سهروا د ههر یهك ژ فان چوارچووقان: غه‌زل، تهرکیب به‌ند، تهرجیع به‌ند، مه‌سنه‌وی، چوارینه و ... هتد“ هه‌بوونین جیاواز هه‌بوونیه و ئه‌رکی موسیقییا خوه ب جه ئینایه. لی ئه‌ف چهنده د هوزانا فولکلوری و نویدا ناهیته دیتن و جوره ره‌نگاوره‌نگییه‌ك تیدا به‌رجه‌سته‌یه“ چونکی ل گۆره‌ی هزرکرن و دیتنا هوزانقانی، هوزان هاتییه فه‌هاندن“ له‌ورا ل کیفه هوزانقانی ئیایه و پئویست بوویه، سهروا هاتییه بکار ئینان و نه مهرجه‌کی سه‌پاندی بوویه لسه‌ر هوزانقانی. ههرچهنده ئه‌ف نازادییه گه‌له‌ك جارن هنده‌ك سهروایین نافه‌کی ژی دئافرینیت، و جوانی و ریتم و موسیقیایه‌كا لی‌کداییت دده‌ته هوزانی، کو هه‌لبه‌ت ئه‌ف چهنده د هوزانا کلاسیکی‌دا ژی ده‌یتنه دیتن. لی سهروا چیه؟ سهروا بریتییه ژدویمه‌هیک په‌یقا نیقه دیران کو دویمه‌هیک پیتین ره‌سه‌نین وان

د وه‌کهه‌ف بن. واته پئویسته د په‌یقین سهرواییدا، زیده‌هیین وهك پاشگر به‌ینه لادان، هه‌تا کو ده‌نگین سهروایی کو ب (ره‌وی) ده‌یتنه نیاسن، خویا بن. لی ههر وه‌کی هاتییه گوتن، گه‌له‌ك جارن _ ب تاییه‌تی د هوزانا نویدا _ په‌یقا سهروا ل دویمه‌هیک نیقه دیران دووباره نابیت، به‌ل‌کو ل ده‌سپیک و نافه‌راستا نیقه دیراندا ژی هه‌یه، کو هه‌لبه‌ت ئه‌ف سهروایه ژی ههم هه‌لگری واتایه‌كا تاییه‌ته کو واتایا نیقه دیران ب وی په‌یقینی ب دویمه‌هیک ده‌یت و ههم ته‌مام‌کهری ریتم و کیشا هوزانییه“ کو ئه‌گه‌ر کیشا وی یا له‌نگ بیت، نه‌فه‌س و ده‌ما وی دیرای ژی، دی یا له‌نگ بیت. هه‌روه‌سا بریتییه ژ " کومه‌كا فاول و کونسانتان، کو ل دویمه‌هیک په‌یقین نیقه دیران یان دیراندا دووباره دبن، و ب مهرجه‌کی ب ئیک شیوه و واتا نه‌بن. " ۷ و ئه‌گه‌ر به‌ری خوه بده‌ینه فی پیناسی دی بینین کو باس ل مهرجی نه‌بوونا یه‌ك شیوه و واتایی دکته و بی گومان پیناسا سهروایی ته‌سکتر دکته.

نمونه ژ هوزنا کلاسیکی:

ئەز نزانم سەبەبێ یار چرا دوور کرین
 شاهی شیرین دەهەنان ئەم ژ خوە مەهجوور کرین
 شەبھی گۆبێ سەر و پا بوومە ل بەر چە رب و شەکان
 لەو ب چەوگانێ جەفایا خوە ژ دل هوور کرین
 دامە سەد جامی فراقی ژ خوە غائب نەبووین
 ژ وصالێ قەدەحەک دامە و مەخموور کرین
 نووری چەشمی مە کو عالم مە ب چەشمین تە ددی
 ب جەمالا خوە تە وەک دیدەبێ بی نور کرین
 نەفەسەک بێ تە مە ناچی نە د ژین بێ تە دەمەک
 ژ تە هات ئەمری هوماپوون تە وە مەئموور کرین
 مە د زانی کو تو دی (عاقبە الامر) چ کی
 لەبێ لەعلی شەکەرین ئاھ کو مەغرور کرین
 ژ ھ ھ یە ک بووم د ھەوایا تە د وێرانەبەکی
 مپلی رۆژی ب شووعا خوە تە مەشهوور کرین
 ژ (أنا الحق) ب لەبێن لەعل خەبەردار بووین
 ب کولابا سەری زولفا خوە تە مەنصور کرین
 مونسەرف ما دبووین ئەم ب دوو سەد جاری مەلی
 لی ب وی کەسر و ئچافی ژ خوە مەجرور کرین^۸

ھەر وەکی دیار ئەو هوزانە ب سەر وایە کا مورە دەدەف ھاتیە فەھاندن، واتە پاش سەر وای ھاتیە بکار ئینان، و بریتییە ژ: "پەیف یان چەند پەیفە کین (پیت، ناڤ، راناو، کار، رستە، دەستە واژە و رستەبێن ناتەواو) جودا ژ سەر وای، کو پشتی وی ب ئیک و اتا و ب ئیک شیوہ دووبارە دبیت و هوزانی د واتایا خوە دا پینوستیا پی ھە. "۹ و ئەو چەندە د فی هوزانی دا ب دووبارە کرنا کاری (کرین) واتایا وی تمام کریبە" کو بی گومان سەر وای، ب پاش سەر وایا (کرین) فە دەمە کی دیار کری دەتە هوزانی، کو جوړه راوہستانەک و دووبارە کرنه کا تیدا ھە ی کو ھەم کاریگەری ل دەمی دکەت و ھەم ریتما وی خوہتر لی دکەت و ھەم تەواو کەری واتاییبە. لی دگەل ھندی ئەگەر بەری خوہ بدەبێن ھژمارا بر گەبێن پەیفین سەر وایان، ھەر چەندە گشت پەیف د پیکھاتا سەر واییدا خوہ دبێنە فە" تەنھا دەمین دوو پەیفان نە وە کھەفن، واتە دوو بر گەبێنە و گشت پەیفین دی، د دەم و ھژمارا بر گەیاندا وەک ھەفن و سی بر گەبێنە.

دوو بر گه‌بی:

دوو	ر
هوو	ر

سی بر گه‌بی:

مهه	جوو	ر
مهخ	موو	ر
بی	نوو	ر
مهئ	موو	ر
مهغ	روو	ر
مەش	هوو	ر
مەن	صوو	ر
مهج	روو	ر

c. ریتیم: Rhythme

ژ سهره‌کیتزین ره‌گه‌زین مۆسیقا هوزانییه، چونکی هه‌لگری تۆنا مۆسیقایا وییه، کو د پهیقاندا هاتییه هه‌لگرتن. ب بوچوونه‌کا دی، ههر پهیقه‌ک د هوزانییدا تۆنا خوئه یا تاییهت هه‌به کو ب هه‌فرا ریتیم هوزانی پیک دئینن. لی دگهل هندی ریتیم بریتیه ژ دووباره کرنی و ههر ئەه دووباره کرنه‌یه ریتیم هوزانی دروست دکهت. له‌ورا وهک پیناسه، ریتیم: " بریتیه ژ دووباره بوونا ئاوازه‌کی د ده‌مکی دیار کریدا." " که‌واته جاره‌کا دی رۆلی ده‌می ب دووباره بوونا ئاوازه‌کا ریکخستی د هوزانییدا به‌رجه‌سته دبیت. یا خود " دووباره بوونا دیارده‌کا ده‌نگیه د ماوه‌یه‌کی ریژه‌یی سنووردار کریدا." " و ئەه ماوه‌یی ریژه‌یی ژی جاره‌کا دی ئاماژه‌یه‌کا راسته‌وخویه بو ده‌می" چونکی ئەگه‌ر مه‌به‌ست ژ دووباره بوونا

ئه‌گه‌ر ئەم به‌ری خوئه بده‌ینه فی هوزانی دی بینن، کو ب بر گه‌کرنی، ههم ریتیم هوزانی هاتییه پاراستن و ههم هه‌لگرتن واتاین کویرتن ده‌قینه" کو هه‌لبه‌ت ئەه چهنده د سه‌روا ئیکگرتی، سه‌ربخو، سه‌رواموره‌دده‌ف و ... هتد، پتر دیار دبیت، ب تاییه‌تی ده‌می جووری پینگاؤ و هژمارا بر گه‌یان و جووری وان بر گه‌یان وه‌که‌ه‌ف بیت، پتر رۆلی ده‌می دیا ردبیت و کاریگه‌رییا ده‌می ژی د سه‌روایاندا به‌رجه‌سته‌تر دبیت، چونکی ماوی درکاندنا وان پهیقان وهک هه‌ف دبیت، لی ته‌نه‌ل گۆره‌ی واتایا دیری و کاریگه‌رییا په‌یقی، ده‌می درکاندنێ ده‌یته گوه‌رین. که‌واته جاره‌کا دی ههمان بر گه‌ رۆلی ده‌می سه‌روه‌یان ژی دیار دکهت و ریتیم هوزانی ژی ل گۆره‌ی واتایی" و گونجان دگهل ناهه‌روکا هوزانی دیارترینت.

پینگاڤان کورتزه“ چونکی هەر پینگاڤهك لیكدانه که ژ چهند برگیان. ب بوچوونه کا دی، دهمی پینگاڤان، لیكدانا چنندین دهمین برگیانه. هەرچهنده هندهك پینگاڤ ئیک برگیانه و تنها د فی دهمی، دهمی پینگاڤی وهك گشت دگهل دهمی برگی وهك پشك وهكههڤ دیت. لی دگهل هندی ناییت ژ بیر بکهین کو پینگاڤ، یه که یه کا دهنگیا پیقاندنا سنوورداره و ژ سنوورین خواهه دربار ناییت و ب دووباره بوونا خواهه گشتگیر ریتمی دروست دکهت.

ئاوازه کی، برگیین کورت و دریز بیت کو ب شیوهیه کی ریکخستی و گونجایی دووباره دین و ژ دووباره بوونا خواهه هندهك پینگاڤین دیارگری دئافرین و دبنه نه گهری دروستبوونا کیسه کا دهستیشانگری ژ دهریاین عهرووزی“ و گشت نهڤ کاره ژ ی پله ب پله و ژ پشکی بو گشتی دهینه نهجماندان، دهمهکی دیارگری هه ی و نهڤ دهمه ژ ی، بی گومان ل گوره ی وان پله یان ژ پشکی بو گشتی زیده تر و دریزتر لی دهیت. واته دهمی برگیان چ کورت یان دریز، ژ دهمی

نموونین پینگاڤان:

کامیل	-U-UU	موته فاعیلون	ه برگی
هزه ج	---U	مه فاعیلون	ه برگی
موته قاریب	--U	فه عولون	ه برگی
نه سلهم	--	فه ع لون	ه برگی
نه بتهر	-	فه ع	ه برگی

ددهته هوزانی و ههم دهمی فه هاندنا فی هوزانی _ کو دهمهکی نه دیاره _ و ههم دهمی خواندنا وی و ل گوره ی ریتما وی، ریتما دهره کییا هوزانی دیار دکهت. نمونه:

ههری کور و کور می مه تی
شه کر شیرو ل گهل شه ربه تی
خوزی ژ خیرا خودیرا
باب و براکییت من نه ز دایامی
بلا حکومه تا ئویرسی هاتیا
سه ر ئومه تی

زیده باری فی چهندی، نه گهر مه بهست ژ ریتمی دووباره بوونا دیارده کا دهنگیا ریکخستی بیت، بی گومان د هوزانا بی کیشا فولکلوریدا _ لاوک و حهیران _ پتر بهرجهسته یه“ چونکی د وان هوزاناندا یه کسانیا هژمارا برگیان نه هاتییه پاراستن و پتر جهخت لسهر دیاردین دهنگی هاتییه کرن، کو نهڤ دهنگه ژ ی ب دووباره بوونی ل دهمین دیار کردا _ چ نافه کی یان دهره کی _ ریتمه کا تاییهت ددهنه هوزانی. واته ب دووباره بوونا دهنگ، په یف و رسته یان، ریتما نافه کی

ههژی گووتنی یه کو راوهستان د هوزانا نوی، کلاسیکی و فولکلوردا ژ ههژ جودانه، چونکی د هوزانا نویدا راوهستان ل گورهی هژمارا بره‌گه‌یین (۳، ۴ و ۵) بره‌گه‌یینه و د هوزانا کلاسیکیدا راوهستان ل دویف پینگافانه و ههر پینگافه‌ک راوهستانه‌که، لی د هوزانا فولکلوریدا ل دویف ریپازان _ ئاسایی و زمانی _ سه‌ره‌دهری دگهل راوهستانان دهیته کرن“ کو د ریپازا ئاساییدا راوهستان ل گورهی هژمارا بره‌گه‌یانه و د ریپازا زمانیدا ئاوازا بهرز و نزم و شیوازی پرسپاری و بهرسفی راوهستانان دروست دکهت.

ب گشتی دوو جوړین راوهستانان یین هه‌یین:

۱. راوهستانا واتایی: بریتییه ژ وان راوهستانان، کو یه‌که‌یین ریتمی یین په‌یقی ناهیتته شکاندن و ل جهی راوهستانی، پینکها‌تا په‌یقان تی‌که‌لی یه‌ک نابن.
 ۲. راوهستانا هوزانی: ئه‌و راوهستانن، یین کو یه‌که‌یین واتایین په‌یقی دهیته شکاندن و ل جهی راوهستانی، پینکها‌تا په‌یقان ب واتاقه تی‌که‌لی یه‌ک دبن، لی یه‌که‌یا ریتمی پاراستییه.

جوړین راوهستانان، گرنگییا خوه یا تایه‌ت د ده‌ستیشانکرنا ده‌می هوزانی‌دا هه‌یه“ ب تایه‌تی راوهستانا هوزانی، چونکی د راوهستانا هوزانی‌دا په‌یف دهیته شکاندن و واتا لسه‌ر چه‌ند بره‌گه‌یه‌کان دابه‌ش دبیت، و ب تایه‌تی د هوزانا کلاسیکیدا کو زیده‌باری بره‌گه‌یان، واتا لسه‌ر پینگافاندا ژ دابه‌ش دبیت. لی د راوهستانا واتاییدا، هه‌فسه‌نگییا په‌یف و واتایی، وه‌ک خوه دهیته پاراستن. هه‌ژی گووتنییه کو به‌ه‌را پتریا

ئه‌گه‌ر ب تنی به‌ری خوه بده‌ینه دووباره‌کرنا ئاسوییا ده‌نگان، بو مه‌خویا دبیت کو ئه‌ژ دووباره‌کرنه زیده‌باری هندئی کو گریدایی واتایا په‌یقییه، به‌نده ب ده‌می وان په‌یقانقه و پاراستنا ریتما هوزانی دکهن:

نیقه دی‌را: ۱. ری، رو، ری، تی/ کو، کو/ هه، مه

: ۲. شه، شی، شه/ شه، به، گه (ئه‌ژ

دووباره‌کرنا (ش) ژ بو ده‌برینا شریناهیی ژور یا گرنه‌گه.)

: ۳. خو، خی، خو/ خی، دی/ پرا، پرا

: ۴. با، را، دا- یا/ با، برا، بیا/ کی، می/

اب، اب

: ۵. لا، تا، یا

زیده‌باری فی چه‌ندی دفی کریاریدا ب پشت به‌ستن ب وتاناسیی، په‌یقین (هه‌قدژ، هه‌قواتا، به‌رامبه‌ری، ئایرونی، ره‌گه‌زدوژی، ... هند.) و (سه‌روا) ژی، ل گورهی واتایا خوه روئی ریتمی دگپرن.

d. راوهستان:

ئی‌ک ژ ره‌گه‌زین کاریگه‌ر د دروستکرنا ریتما هوزانییه و ب تایه‌تی ریتما هوزانا فولکلوری. راوهستان بریتییه ژ فه‌برینا نه‌فه‌سی ل ده‌مه‌کی دیارکریدا. واته ل ده‌می خواندانا هوزانی، ل هنده‌ک جهان و ب شیوه‌یه‌کی ریک‌خستی، نه‌فه‌س دهیته فه‌برین و راوهستان دروست دبیت و بقی چه‌ندی ریتما هوزانی دهیته ئافراندن. هه‌لبه‌ت

راوه‌ستان

سه	ما	بین	دهین
ته	فو	ق ال	عین ^{۱۲}
U	-	-	۰/-

راوه‌ستان

ئه‌گهر به‌ریّ خوه بدهینه شیّ دیریّ دیّ بینین کو ههم دیر و ههم پینگاڤ ب دروستی بین هاتینه ده‌ستیشانکرن، لیّ د دیار کرنا روه‌ستاناندا، واتال هنده‌ک جهان ژ پیکهاتا خوه یا په‌یقی جودا بوویه و وه‌ک په‌یقی دابه‌شی دوو پینگاڤان بوویه و روه‌ستانا هوزانی دروست کریه. ئه‌ڤ تیکه‌لییا روه‌ستانین واتایی و هوزانی د هوزانین کی‌شدارین فولکلوری و ل دویف ریبازا شروڤه‌کاریا ناسایی پاراستیه، لیّ ل دویف ریبازا شروڤه‌کاریا زمانی، گشت روه‌ستان د واتاینه و گشت دم ل گۆره‌ی په‌یف و ده‌سته‌واژان دیارکری و ژ هه‌ڤ دجیاوازن“ لیّ د روه‌ستانین هوزانیدا، دم ل گۆره‌ی برگه و کورت و درپژیا وان دیار دبیتن.

جاران، روه‌ستان د کی‌شین عه‌رووزیدا، روه‌ستانه‌کا هوزانبیه“ واته دم دنابقه‌را یه‌که‌یین ریتمی (پینگاڤ) دا یه‌کسانه“ لیّ د کی‌شین خومالیدا، ئه‌ڤ ماویه نه‌یه‌کسانه، چونکی روه‌ستان ل دویف ریبازا زمانی د واتاینه، کو گرنگیی ب سیسته‌میّ زمانی ده‌ینه دان و شیواژین پرسیاری و به‌رسقی بین په‌یقیّ و ئاواژین به‌رز و نزم و ستریسین ب هیّز و بیّ هیّز تیدا روّلیّ خوه دبیتن. نمونه بو هوزانا کلاسیکی (عه‌رووزی)

مه	لا	مه‌ل	گهر
مه	جا	لیّ	دیّ
U	-	-	-

راوه‌ستان

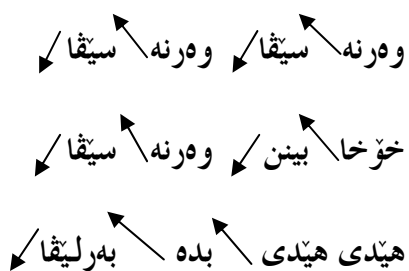
ده	نا	دل	به‌ر
ب	خوا	زم	ژیّ
U	-	-	-

راوه‌ستان

ژ	نوو	سه‌د	بوو
د	بیّ	ده‌ی	نیّ
U	-	-	-

نمونه ژ هوزانا فولکلوریا کی‌شدار:

وه‌ر	نه	سیّ	ڤا	وه‌ر	نه	سیّ	ڤا
۱	۲	۳	۴	۱	۲	۳	۴
خوّ	خا	بی	نن	وه‌ر	نه	سیّ	ڤا
۱	۲	۳	۴	۱	۲	۳	۴
هیّ	دی	هیّ	دی ب	ده	به‌ر	لیّ	ڤا ^{۱۳}
۱	۲	۳	۴	۱	۲	۳	۴

نه‌گهر ڤی هوزانی ل دویف ریبازا ناسایی
 شرۆڤه بکهین، هندهك راوهستان بو مه دیار دبن
 کول گۆره‌ی هژمارا بر‌گه‌یانه“ واته ل ده‌سپییکی
 هوزان دی هیته بر‌گه کرن و ل گۆره‌ی هژمارا
 وی هوزانی، جوړی وی راوهستانی ژی دیار
 دبیت:

$$10 \text{ بر‌گه‌یی} = 5 + 5$$

$$8 \text{ بر‌گه‌یی} = 4 + 4$$

$$7 \text{ بر‌گه‌یی} = 4 + 3 / 3 + 4$$

نه‌ڤ هوزانه (۸) بر‌گه‌ییه، واته (۴ + ۴) و
 راوهستان ژی بقی ره‌نگی خوارینه:
 نیڤه دیرا ئیکی: راوهستانا واتایی
 نیڤه دیرا دوویی: راوهستانا واتایی
 نیڤه دیرا سییی: راوهستانا هوزانی

و وه‌کی دیار ته‌نھا نیڤه دیرا (سییی) د
 هوزانی‌دا چه‌مکی واتایی په‌یقی هاتیه شکاندن و
 دگهل هندی ژی دهم ب یه‌کسانی هاتییه
 دابه‌شکرن“ چونکی د ڤی شیوازیدا _ ناسایی _
 راوهستانی هیچ په‌یوهندی ب واتاییڤه نینه، لی
 دگهل هندی ژی ههر راوه‌ستانه‌کی، چ یه‌کا
 واتایی به‌یته شکاندن یان به‌یته پاراستن دهمی خوه
 بی نه‌گور هه‌یه. لی د شیوازی شرۆڤه‌کونا زمانیدا
 و ل دویف سیسته‌می زمانی زمانی کوردی،
 سه‌ره‌ده‌ری دی دگهل شیوازی پرسیار و به‌رسفیا
 په‌یقان و ناوازی به‌رز و نزم و سترسیین ب هیز و
 بی هیر بیت“ کو بی گومان د ڤی شیوازیدا په‌یڤ
 و ده‌سته‌واژه روئی خوه دبینن:

د ڤی شرۆڤه‌کرنیدا، ههر په‌یڤ یان
 ده‌سته‌واژه‌یه‌کی، ناوازا خوه یا تاییهت ل گۆره‌ی
 شیوازی خوه یی تاییهت هه‌یه“ که‌واته ههر
 په‌یڤه‌کی راوه‌ستانا خوه یا تاییهت و سه‌ربخو هه‌یه،
 له‌ورا گشت راوه‌ستان د واتایینه، چونکی یه‌کا
 واتایی و ریتمییا ههر په‌یڤه‌کی پاراستییه و ب ڤی
 چه‌ندی دی شین بیژین کول گۆره‌ی ڤان شیوازی
 و ناوازان، گشت په‌یقین خودان ناوازی به‌رز،
 دهمه‌کی دریزتر ژ په‌یقین خودان ناوازی نزم
 هه‌نه.

e. خالبه‌ندی: Punctuation

بریتییه ژ هندهك هیمایین ده‌ستپشانگری، کو
 د رینقیسیدا هه‌لگری هندهك واتایین دیار کرینه و
 ل گۆره‌ی هیمایین، دهمین دیار کری دده‌نه ده‌قی.
 هه‌لبه‌ت خالبه‌ندی ل ده‌سپییکی ته‌نھا د
 په‌خشانیدا روئی خوه گپرایه، لی ب سه‌ره‌لدانا
 هوزانا نوی، نه‌رکی وی د هوزانی‌دا ژی به‌رجه‌سته
 بوو و هوزانقانی ژ بو گه‌هاندن و کاریگه‌رییا
 واتاییا په‌یڤ و هزرین خوه مفا ژ خالبه‌ندی
 وه‌رگرت، چونکی خالبه‌ندی ههم ریتمی دده‌ته
 هوزانی و ههم دهمه‌کی دیار کری، کو ژ نه‌فه‌سا
 نقیسه‌ری ده‌ردکه‌ڤیت نیشان دده‌ت و خوینه‌ر ب

لبەر چاڤ وەرگرتنا وان خالبه‌ندیان، هه‌ست ب وان ده‌مین هه‌ناسه‌یین نقیسه‌ری دکه‌ت. هه‌لبه‌ت ب جوړی نقیسین و خالبه‌ندی هه‌لبیژارتی د هوزانا نویدا، خوینهر دشیته‌ل ده‌می خواندنی، ژ ده‌می نافه‌کی به‌ره‌ڤ ده‌می دهره‌کی بچیت و وی ده‌می ده‌ستیشان بکه‌ت و زیده‌باری هندئ کو باری دهروونیی وی و زه‌وق و شه‌پرزهبی و خه‌م وتوره‌بیا وی ژی دی دیار که‌ت.

نموونه:

ئهم گیه‌شتن ((ئوده‌سا))!

مه‌حشهره‌ براتی...

گرۆه _ گرۆه خه‌لك، ژن، میر، پیر و زارۆ

ل به‌ندی مه‌ بوون،

مینا که‌ریی به‌رخ و میان

ئهم ل سه‌ر هه‌ڤ که‌لیان،¹⁴

ئه‌گه‌ر ئهم به‌ری خوه‌ بده‌ینه‌ فی به‌ندا هوزانی کو ژ شه‌ش نیفه‌ دیران پیکه‌تیه‌“ هوزانفانی وه‌ک هوزانه‌کا نوی، گه‌له‌ک جوان سه‌ره‌ده‌ریی دگه‌ل خالبه‌ندی و چوارچووڤی دکه‌ت، چونکی کیشه‌کا هه‌مه‌رنگ بکار ئینایه‌ و ته‌نها گرنگی ب چه‌واتیا گه‌هاندنا هزرا خوه‌ نه‌کریه‌، ب تایه‌تی کو د هه‌لبیژارتنا نیشانی خالبه‌ندیان زیره‌کاتی نیشان دایه‌ و ل گۆره‌ی هزرا خوه‌، ده‌م لسه‌ر وان نیشانان دابه‌ش کریه‌“ ب ره‌نگه‌کی کول نیفه‌دیڤا ئیکیدا، جووت کفان (()) وه‌ک

جه‌خت کرن و ده‌ستیشانکرنا جهه‌کی بکار ئینایه‌ و ل دویدا ریژا زۆرا هه‌ستی دهروونیی خوه‌ ب نیشانا سه‌رسورمانی! نیشان دده‌ت و هه‌زا خوه‌ ژ بو وی جهی دهردبریت. هوزانفان ب په‌یفا (گیه‌شتن)، ده‌می واتیا راسته‌قینه‌یا وی په‌یڤی کو رانه‌بردوویه‌کا ته‌واوه‌، تمام دکه‌ت و ب گه‌هشتن ب ((ئوده‌سا)) هه‌م وی جهی وه‌ک په‌یڤ ژ په‌یڤین دی جودا دکه‌ت و هه‌م ل وی جهی رادوه‌ستینیت و ماوه‌یه‌کی ب که‌یف خوه‌شی و ب ره‌نگه‌کی کو د باوه‌را ویدا ناگونجیت، ل وی جهی دمینیت“ کو جهه‌کی تایه‌ته‌ و ل نیفه‌ دیرا دوویدا ب (مه‌حشهره‌ براتی) ناڤ دکه‌ت و ب نیشانا ته‌قه‌ل یان سی‌ خال، راه‌ه‌ستانه‌کا دی دده‌ته‌ دویمه‌یه‌کا نیفه‌ دیری، ب ره‌نگه‌کی کو ژ که‌یفاندا نزانیت دی ب چ ره‌نگ هه‌ستی خوه‌ دهردبریت“ و ب فی راه‌ه‌ستانی ده‌لیڤا وه‌سف کرنی دده‌ته‌ خوینهری کو د ده‌می خوه‌ یی تایه‌تدا بیته‌ ته‌مامکه‌ری هزرا سه‌ره‌کییا هوزانی.

نیشانا _ ، د نیفه‌ دیرا سییدا ژ بو ژ هه‌ڤ جودا کرنا ده‌سته‌واژه‌یه‌کا لیکدایی کو (گرۆه _ گرۆه) ه، هاتیه‌ بکار ئینان“ کو بقی ره‌نگی ماوی گوتنا وی په‌یڤی نیشان دده‌ت. چونکی ده‌سته‌واژه‌ ب خوه‌ د ناخی خوه‌دا هه‌لگری ماوه‌ و ده‌مه‌کی دریزکریه‌“ واته‌ (گرۆه) گرۆه‌کا که‌سانه‌ کو نه‌و که‌س گرۆه‌ گرۆه‌، ریژه‌یه‌کا زۆرا که‌سان نیشان دده‌ت کو بو ماوه‌یه‌کی زۆر ل به‌ندا وی بووینه‌ و هوزانفان ب هویری و لسه‌ر

دهیته هژمارتن، کو ههرچه‌نده د هوزانا نویدا، پتر په‌یوه‌ندییا چوارچووډ و ده‌می دهیته دیار کرن. چونکی بی گومان، هوزان د قوناغین خوه‌دا، ههر ژ ده‌ستیکی هه‌تا نه‌و چهن‌دین روخسار و نافه‌روک گوهارتینه“ و هوزانا نوی ژی ئیکه ژ وان قوناغین کول گوره‌ی ده‌می ب روخسار و نافه‌روکه‌کا نوی هاته د نه‌ده‌بیاتا کوردیدا. له‌ورا دی شیین بیژین کو هوزانا نوی بریتیه ژ وی هوزانا کو ژ لای چوارچووډ، خالبه‌ندی، سه‌روا، ریتم، کیش و نافه‌روکا خوه یا سه‌رده‌مانه، ژ هوزانا که‌فن جیاواز بیت.

د هوزانا نویدا و ب تاییه‌تی (سه‌ره‌ستا عه‌رووی)، دم د نیقه‌ دیراندا دهیته شکاندن، چونکی نه‌گه‌ر پینگاډ بریتی بیت ژ یه‌که‌یه‌کا ده‌نگیا پیفاندنا سنورداکری“ ههر نیقه‌ دیره‌کی، ل گوره‌ی پینگاډ و برکه‌یین خوه سنورین تاییه‌ت ب خوه هه‌نه، له‌ورا ب دابه‌ش بوونا ههر نیقه‌ دیره‌کی بو دوو نیقه‌ دیران، ههم سنورین نیقه‌ دیران تیک دجن و ههم سنورین پینگاډان ژی وهک خوه نامین و برکه‌یین وان دابه‌شی نیقه‌یین نیقه‌ دیران دبن“ و بی گومان دم ژی ههر بقی ره‌نگی لسه‌ر وان نیقه‌بیان دی هیته دابه‌شکرن. نمونه:

پروت ته ژ مه‌ استان‌دیه‌ بی مال و درافن
ام ماینه‌ به‌لنگاز و فقیر خانه‌ بلافن
دردی تیه‌ معلول کری ام خوه‌ نزانن
ام کینه‌؟

کوری کینه‌؟

ما ایخسیر و گاو‌ان؟^{۱۵}

خو باس ل وان که‌سان دکه‌ت“ نه‌فه‌ ژی ده‌می نیشانا کوما ، یی ژ بو گشت په‌یقین (خه‌لک)، (ژن)، (میر)، ب کار دئینیت و ل ده‌می گووتنا ههر ئیک ژ فان په‌یفان، ماوه‌یه‌کی کورت وهک راوه‌ستان دده‌تی، داکو ههم بو خوینه‌ری روه‌ن بیت و ههم ته‌واوکه‌ری ده‌سته‌واژا به‌ری (گروه _ گروه) بن. لی (پیر و زارو) وهک دوو په‌یقین هه‌ډژ ب پیتا (و) گه‌هان‌دینه‌ هه‌ډ، کو ب هه‌ډرا له‌زگین ده‌ینه‌ درکاندن و ره‌نگه‌ مه‌به‌ست بی نه‌فه‌ بیت کو نه‌ډ دوو گروپه‌ کیمتر ژ بین دی ل به‌ندا وی بووینه و ب راوه‌ستانه‌کا دی، وه‌که‌ډی دئیخه‌ته دنابه‌را خوه و گشت وان که‌سان و به‌رخ ومیاب.

f. چوارچووډ:

بریتیه ژ پیکه‌اتا سه‌ره‌ییا هوزانی د روخساره‌کی دیارکریدا، کو هوزانقان ل گوره‌ی بابه‌تی خوه د هه‌لبژیریت“ چونکی بی گومان ههر چوارچووډه‌ک هه‌لگری هزره‌کا تاییه‌ته و هنده‌ک جاران کیشه‌کا تاییه‌ت ژی ب خوه‌ډه‌ دگریت، کو جوړی نفیسینا هوزانی، ریتم و ده‌می هوزانی ده‌ستیشان دکه‌ت.

ههر چه‌نده کو خالبه‌ندی هه‌لگری واتاییه، جه‌ین فالاین چوارچووډین هوزانان ژی هه‌لگری و اتاییه و ب زمانی خوه بی بی ده‌نگ، دناخفن و جه‌ختی لسه‌ر واتایا گشتییا هوزانی دکهن. زیده‌باری هندی کو نه‌ډ فالاهییه ب خوه ژی ب ده‌می خوه بی دهره‌کیفه، ب ده‌مه‌کی ناراسته‌خو

و ئەڤ دەمه جاره کا دی، لی کیمتر و ب
 بهرده و امییا پرسیارا ئیککی و بهری پرسیارا دووی
 و ب سی برگیان دووباره دبیتهڤه، واته جاره کا
 دی بو ماوهیه کی رادوهستیت و پرسیاره کا دی
 دکتهڤه و دبیتیت: " کوری کینه؟ " و جاره کا
 دی ل هیقییا بهرسقی دمنیت و ب حهفت
 برگیان ماوهی ددهته خوینهری کو بهرسقا خوه
 بدهت " هه رچهنده ب بی ئومیدی و ل دویماهیکی
 ب راوهستانه کا دریتتر، واته ماوهی حهفت
 برگیی، ب پرسیاره بهرسقی ددهت کو: " ما
 ئیخسیر و گاغانن؟ ".
 هه رچهنده نابیت رۆلی دهمکی نیشانا پرسیار
 ؟ ﴿﴾، وهك راوهستان ژ بو بهرسقدانی ژ بیر
 بکهین. که واته ب گشتی دی شین بیژین کو:

ئەڤ هوزانه د چوارچووڤه کا نویدا هاتییه
 ڤه هاندن و ب کیشا هوزانا کلاسیکی، واته کیشا
 عهرووزی هاتییه نوپکرن و هوزانغانی ل گۆرهی
 سهردهم و گۆرانکاریان، ههم هوزان نوی کرییه
 و ههم چوارچووڤ و ههم کیشا عهرووزی ب
 بهرگه کی نوی کرییه بهر هزرا خوه.
 خویایه کو ئەڤ هوزانه بهنده که ژ هوزانا
 سهربهستا عهرووزی، کو ل گۆرهی دهمی
 گوهرین وهرگرتینه، لی تشتی گرنگ ئەوه کو
 سهردهمی، کاریگه ریا ئیخستیه د دهمی ناڤه کی
 هوزانی " دهمی هوزانغان ل نیڤه دیرا چواریدا هزرا
 خوه دکته سی پارچه و ب پرسیاران ل بهرسقان
 دگه رپیت " دهمی دبیتیت: " ئەم کینه؟ " و ب
 یازده برگه و دهمین وان ل هیقییا بهرسقی دمنیت،

ام کینه؟ ⇒ ماوی بهرسقدانی

ماوی هزر کرنا پرسیارا دووی ⇒ کوری کینه؟ ⇒ ماوی بهرسقدانی

ماوی هزر کرنا پرسیارا سیی ⇒ ما ایخسیر و گاوانن؟ ⇒ پرسیار و بهرسق

ئەنجام:

5. خالبهندی و راوهستان، ب دهمین خوه یین
 تاییهت، ریتمی ددهنه هوزانی.
6. چوارچووڤ پیکهاتا سهرفهیا هوزانییه و ریتم و
 دهمه کی ناڤه کی دئافرینیت.

1. دەم گرنگترین جه مسه ری گریدایی ریتما
 هوزانییه.
2. برگه گرنگترین یه کا دهمکییا هوزانییه.
3. هه بوونا دهمی د گشت قوناعین هوزانا
 کوردیدا هه بوونه کا کاریگه ره.
4. د هوزانا کلاسیکیدا، دەم بهنده ب هژمار و
 جۆری برگانڤه، کو پینگاغان دروست دکهن.

پهراویژ:

10. عهزیز گهردی، کیشی شیعری کلاسیکی کوردی و بهراورد کردنی له گهل عهرووزی عه‌ره‌بی و کیشی شیعری فارسیدا، چاپی یه‌که‌م، چاپخانه‌ی وه‌زاره‌تی رۆشنییری، هه‌ولیر، 1999، ل (71 و 72).
11. عبدالرزاق بیمار، کیش و موسیقا له هه‌لبه‌ستی کوردیدا، داراخریه‌ی لگباغه، به‌غدا، 1992، ل (10).
12. مه‌لایی جزیری، دیوانا مه‌لایی جزیری، ته‌حسین ئیبراهیم دوسکی، ل (227).
13. تاها هیتویتی، ژ ده‌ریا فلکلوری کوردی قه‌فته‌ک ژ سترانین داوه‌ت و دیلانان، چاپا ئیککی، چاپخانه‌ی هاوار، ده‌وک، 2012، ل (60).
14. نازاد عه‌بدولعه‌زیز مزووری، قه‌دری جان شاعیری داهینه‌ر و نیشتیمانپه‌روه‌ر، چاپخانه‌ی وه‌زاره‌تا په‌روه‌ردی، هه‌ولیر، ده‌زگه‌ها سپیریژ یا چاپ و وه‌شانی، ده‌وک، 2002، ل (166).
15. ره‌حی هه‌کاری، ژین، ژماره (17)، نه‌سته‌مبۆل، (2) ی نیشان (1919)، ل (16).

لیستا ژیده‌ران:

ب زمانی کوردی:

1. نازاد عه‌بدولعه‌زیز مزووری، قه‌دری جان شاعیری داهینه‌ر و نیشتیمانپه‌روه‌ر، چاپخانه‌ی وه‌زاره‌تا په‌روه‌ردی، هه‌ولیر، ده‌زگه‌ها سپیریژ یا چاپ و وه‌شانی، ده‌وک، 2002.
2. تاها هیتویتی، ژ ده‌ریا فلکلوری کوردی قه‌فته‌ک ژ سترانین داوه‌ت و دیلانان، چاپا ئیککی، چاپخانه‌ی هاوار، ده‌وک، 2012.
3. هه‌لیما خورشید عه‌بدوللا، به‌راوردیه‌کا کیشناسی دنابه‌را عه‌رووزا کوردی و فارسی (دیوانین مه‌لایی جزیری و حافر شیرازی وه‌ک نمونه)، چاپا ئیککی،

1. هه‌رچه‌نده هنده‌ک جاران به‌روفاژی فی چه‌ندی دروسته.

2. صدرالدین زمانیان، بررسی اوزان شعر فارسی (عروض)، چاپ اول، انتشارات فکر روز، تهران، 1374، ص (18).

3. أبي الفرج قدامة بن جعفر، نقد الشعر، تحقیق و تعلیق الدكتور محمد المنعم خفاجی، دارالکتب العلمیة، بیروت - لبنان، بدون سنة الطبع، ص (64).

4. استاد علامه جلال الدین همایی، فنون بلاغت و صناعات ادبی، چاپ هفدهم، چاپخانه ستاره قم، نشر هما، تهران، 1379، ص (5).

5. هه‌لیما خورشید عه‌بدوللا، به‌راوردیه‌کا کیشناسی دنابه‌را عه‌رووزا کوردی و فارسی (دیوانین مه‌لایی جزیری و حافر شیرازی وه‌ک نمونه)، چاپا ئیککی، چاپخانه‌ی خان، ده‌زگه‌هی سپیریژ یا چاپ و وه‌شانی، ده‌وک، 2011، ل (27).

6. مه‌لایی جزیری، دیوانا مه‌لایی جزیری، ته‌حسین ئیبراهیم دوسکی، چاپا دووی، چاپخانه‌ی وه‌زاره‌تا په‌روه‌ردی - هه‌ولیر، ده‌زگه‌ها سپیریژ یا چاپ و وه‌شانی، ده‌وک، ل (75).

7. دکتر عباس ماهیار، عروج فارسی شیوه‌ای نو برای آموزش عروج و قافیه، چاپ سوم، چاپ افتاب، نشر قگره، تهران، 1376، ص (271). هه‌روه‌سا بنیره: د. عه‌زیز گهردی، سه‌روا، چاپی یه‌که‌م، چاپخانه‌ی وه‌زاره‌تی رۆشنییری، ده‌زگای ئاراس، هه‌ولیر، 1999، ل (109 - 174).

8. مه‌لایی جزیری، دیوانا مه‌لایی جزیری، ته‌حسین ئیبراهیم دوسکی، ل (233 و 234).

9. دکتر عباس ماهیار، عروج فارسی شیوه‌ای نو برای آموزش عروج و قافیه، ص (273).

گوڤارا و رۆژنامه‌بین کوردی:

1. ره‌جی هه‌کاری، ژین، ژماره (۱۷)، ئه‌سته‌مبۆل (۲) ی نیسان (۱۹۱۹) .

په‌رتوك ب زمانى فارسی:

1. استاد علامه جلال‌الدین همایی، فنون بلاغت و صناعات ادبی، چاپ هفدهم، چاپخانه ستاره قم، نشر هما، تهران، ۱۳۷۹ .
2. صدرالدین زمانیان، بررسی اوزان شعر فارسی (عروج)، چاپ اول، انتشارات فکر روز، تهران، ۱۳۷۴ .
3. دکتر عباس ماهیار، عروج فارسی شیوه‌ای نو برای آموزش عروج و قافیه، چاپ سوم، چاپ افتاب، نشر قگره، تهران، ۱۳۷۶ .

په‌رتوك ب زمانى عه‌ره‌بی:

1. .أبی الفرج قدامه بن جعفر، نقد الشعر، تحقیق و تعلیق الدكتور محمد المنعم خفاجی، دارالکتب العلمیه، بیروت_ لبنان، بدون سنه الگبع.

چاپخانه خانی، ده‌زگه‌هی سپیریژ یا چاپ و وه‌شانی، دهوك، ۲۰۱۱ .

4. عه‌زیز گه‌ردی، کیشی شیعری کلاسیکی کوردی و به‌راورد کردنی له گهل عه‌رووزی عه‌ره‌بی و کیشی شیعری فارسیدا، چاپی یه‌که‌م، چاپخانه‌ی وه‌زاره‌تی رۆشنیری، هه‌ولیر، ۱۹۹۹ .

5. د. عه‌زیز گه‌ردی، سه‌روا، چاپی یه‌که‌م، چاپخانه‌ی وه‌زاره‌تی رۆشنیری، ده‌زگای ئاراس، هه‌ولیر، ۱۹۹۹ .

6. عبدالرزاق بيمار، کیش و موسیقا له هه‌لبه‌ستی کوردیدا، دارالحریه للکباعه، به‌غدا، ۱۹۹۲ .

7. مه‌لایی جزیری، دیوانا مه‌لایی جزیری، ته‌حسین ئیبراهیم دوسکی، چاپا دووی، چاپخانه وه‌زاره‌تا په‌روه‌ردی- هه‌ولیر، ده‌زگه‌ها سپیریژ یا چاپ و وه‌شانی، دهوك ۲۰۰۵ .

ملخص البحث

اللحظة، التنفس، لحظة من الوجود بدون التنفس، لا يوجد معنى للأدب، كذلك الأدب مرآة الحياة، يحتضن الشعر و النشر و متمم لأقصر ثواني الحياة. بمعنى الحياة وجود و الحياة توازي اللحظة، لذلك يمكن القول إن الحياة يساوي اللحظة، و هذه اللحظة من حيث التركيب داخل الشعر ينقسم على لحظتين مختلفتين، داخلي و خارجي. هذا البحث يبحث في اللحظة الداخلية لبعض نماذج الشعر و يحللها، لكي يفصوا لقارئ في متاهات الشاعر و يحس بعاطفته و شعوره و يفهم مقاصده.

Abstract

Time and Breath are a specified period of Existence. There is no meaning for existence without breath, and Literature, as a mirror of society, which carries Poetry and prose and it is a mean of showing the tiny seconds of life as well. It means that life is existence, and existence is equal to the time, therefore we can directly say that life equal to time. This time can be found in two different, external and internal, times in the structure of a poem. This research focuses on the internal time and its analysis by several examples in order to enable the reader to go further through inside the poet himself and to feel his feelings and emotions so as to understand the poem very well.